

धानसिरी

जनीश जाजिकलायम

BlueRoseONE^{.com}
Stories Matter
New Delhi • London

BLUEROSE PUBLISHERS

India | U.K.

Copyright © Janeesh Jajikalayam 2026

All rights reserved by author. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author. Although every precaution has been taken to verify the accuracy of the information contained herein, the publisher assumes no responsibility for any errors or omissions. No liability is assumed for damages that may result from the use of information contained within.

BlueRose Publishers takes no responsibility for any damages, losses, or liabilities that may arise from the use or misuse of the information, products, or services provided in this publication.

BlueRoseONETM
Stories Matter
New Delhi • London

For permissions requests or inquiries regarding this publication,
please contact:

BLUEROSE PUBLISHERS

www.BlueRoseONE.com

info@blurosepublishers.com

+91 8882 898 898

+4407342408967

ISBN: 978-81-69906-94-4

Cover Design: Ajay Dhyani

Typesetting: Sagar

First Edition: September 2026

ह्याप्टर 1

म धनसिरीलाई माया गर्छु

अहोम भाषामा तिमा नामको अर्थ पानीबाट बग्ने नदी हो। धन्याले स्मरण गरिन् कि उनले गत वर्ष र सायद त्यो भन्दा पहिले पनि यही कुरा भनेका थिए। हेडिन सेन एन्डरसनले धनसिरी नदीको स्रोत पत्ता लगाए। क्लिन्टाप नामक एकजना भारतीय अन्वेषकले तिब्बतको साङ पो र ब्रह्मपुत्र एउटै भएको पुष्टि गरे। असमको गोलाघाट, नागाल्यान्डको दिमापुर, चुमुकेडिमा जिल्ला। यो घछद्द किलोमिटर बग्ने नदी हो। यसको उत्पत्ति पछि, धनसिरी लगभग जठण किलोमिटरसम्म पूर्वतिर बग्छ। यो नदी लगभग दू किलोमिटर गहिराइमा झर्छ। यहाँ यो नाम्चा बरवा पर्वतको वरिपरि घुम्छ र सबैभन्दा गहिरो साङ पो घाटी बनाउँछ। यसले पूर्व(दक्षिण दिशामा लगभग टण माइलसम्म हिमालयलाई समेट्छ। ब्रह्मपुत्र नदी धुबरीमा गारो पाहाडको वरिपरि दक्षिणमा बग्छ। यो बङ्गलादेशमा प्रवेश गर्छ। यहाँ नदी जमुना र मेघना गरी दुई शाखामा विभाजित हुन्छ। यो यस क्षेत्रको मैदानबाट करिब दूठठ किलोमिटरसम्म बग्छ, पद्मा नदीसँग मिल्छ, एक विशाल डेल्टा बनाउँछ, र त्यसपछि बङ्गालको खाडीमा खाली हुनु अघि दूदूट किलोमिटर दक्षिणमा बग्छ। धनसिरी नदी अरुणाचल प्रदेशमा उत्पत्ति हुन्छ। धनसिरी र ब्रह्मपुत्रको सङ्गमपछि, कलङ नामक एउटा खोल गुवाहाटी नजिकै ब्रह्मपुत्रमा मिल्छ। टोन्सा, जलढाका, तिस्ता आदि नदीहरू बङ्गलादेशको ब्रह्मपुत्रमा

मिल्छन्। ब्रह्मपुत्रका मुख्य सहायक नदीहरू भरेली, बेर, सुबनसिरी, कामेड, मानस, चम्पामती, सरल, भाङ्गा, सङ्कोश, नोवा, द हिड, बुरुडी हिड, झाँसी, डिसाड, द खोङ्गिरी, धनसिरी आदि हुन्। सुबनसिरी एउटा नदी हो जुन तिब्बतबाट निस्कन्छ र भारतमा ब्रह्मपुत्रमा मिल्छ। धन्याले धनसिरीको बारेमा कुरा गरिरहेकी थिइन् जसरी उनले गत वर्ष कक्षामा उनको बारेमा बोलेकी थिइन्। धन्याले महसुस गरिन् कि दिमापुर रेलवे स्टेसनमा नवरात्रि भ्रमणका सदस्यहरूले उनलाई शङ्कास्पद रूपमा हेरिरहेका थिए, उनीहरूले उनलाई विश्वास गरेनन्। उनलाई चक्कर आयो। पहाडमा जम्मा भएका बादलले उनलाई अचानक वर्षामा ढुबाउने डरले धन्या डराएकी थिइन्। अझै पनि, उनी हल्का मुस्कुराए र रश्मीलाई फोन गर्न फर्किइन्। हावा चल्दा उनले महसुस गरेको हल्का चिसोले रश्मीलाई भोलिपल्ट सुरु हुने वेङ्गम्बल पर्वको सम्झना गरायो। धन्या होमस्टेबाट केही पाइला तल झरेको थियो। अनुश्रीले उनलाई बत्ती देखाइन्। शुभ प्रभात, पार्वती, धन्यवाद, धन्या। पार्वतीको आवाज कृतज्ञताले भरिएको थियो। होमस्टेको सिँढीबाट अनुश्रीको कुराकानी सुनेर धन्या चकित भइन्। काँधमा शाल र हातमा बत्ती लिएर पार्वती रश्मीसँग अङ्ग्रेजी गीत गाउँदै आउँदै थिइन्। वोड्साले आफ्नो लाठी लिएर सिँढीको अँध्यारोबाट आफ्नो बाटो महसुस गरिरहेकी थिइन्। सिँढी चढ्दा पूजाको सास फेर्न थाल्यो। पूजा भित्तामा झुकदै हाँस्दै थिइन्। बत्तीमा उनको पहुँलो अनुहारमा भएका मुहानहरू माटाका भाँडाझैँ देखिन्थे। डा। जय(जय आफ्नो ओठबाट सिँसी बजाएर सिँढी चढ्नुभयो। डाक्टरलाई स्टिकको आवश्यकता थिएन। काँधमा औषधि भरिएको झोला राखेर डा। जय(जय त्यस बिहान जाँच गरेर फर्किरहेका थिए। धन्याले किन मेरो इच्छा विरुद्ध मलाई दिमापुर तानेकी थिइन्। मैले कोहिमामा रिहर्सल

गरेको थिएँ। रश्मीले धन्याको होमस्टेबाट सेतिकिमाका तिनवटा झरनाबाट पानी झरेको देखेकी थिइन्। धन्याले दाइ सेफी हस्तशिल्प गाउँका कारीगरहरूले बनाएको हस्तकरघा उत्पादन र हस्तशिल्प बिक्रीका लागि तयार गरेका थिए। डिसेम्बर चाडको समयमा, रुसाफे, धन्या र नवरसले सधैं यसलाई पसलहरूको स्वर्ग बनाउँछन्। डा। जय(जय एउटा झाडीको टुङ्गालाई खाँदै थिए। सुनहे बेटो सेतो पात, कपासजस्ता पंखुडी र यसको फुलभिन्न मह भएको झाडीको एक प्रकार हो। डा। जय जेले चिसो बिहान डिस्कौको हिउँ परेको उपत्यकाहरू हुँदै आफ्नो यात्रा जारी राखे। डा। जय जयले टिया पर्वतबाट धन्यालाई दोयाङ नदीको बारेमा बताए। डा धन्याको अगाडिबाट टिया पर्वतमा भएका बगैँचाहरू हेर्नका लागि रश्मीलाई बोलाइयो। डा। जय जय धन्यालाई बोलाउन आए। यसैबिच, धेरै मानिसहरू नवरस आइपुगे र डा धन्यालाई काँधमा थपथपाए, उनलाई केवल फोन गरेर व्यक्त गर्न नसक्ने कुराहरू बताए बिना। वानखोसुङको टिया पाहाडको ढलानमा गत वर्ष भएका पापहरू। उनीहरूले आफ्ना पापहरू स्वीकार गरेको सुनेका ननहरूलाई जलाइयो, उनीहरूको बाइबलहरू कोइलाबाट लपेटिएको थियो। तिनीहरू त्यहाँ भुइँमा लडे। डा। जय जेले वोखाको मुख्य पर्व टोका इमोडमा अछुत अलिपिस, वेजाम्बल पर्व र आओ जनजातिहरूले रचना गरेका गीतहरूको बारेमा कुरा गरे। रश्मीले आफ्नो कपाल मिलाएर डा। जय जयले गरेका पापहरू वर्णन गरिन्। उनी झ्यालबाट आफ्नो कपाल झार्न आएकी थिइन्। होमस्टे बाहिर ढल्केको छतबाट ल्यानमा लगातार वर्षा भइरहेको थियो। बादलले भरिएको आकाशमा घुम्ने बादलहरूका पछाडि, वानखोसुङको टिया पहाडहरू कहिलेकाहीं स्पष्ट देखिन्थे। रिहर्सलमा आइपुग्दा चित्राको हात काँपिरहेको थियो र तातो चियाको गिलासबाट

चित्राको साडीमा थोपा परेको थियो र अनुश्रीले अन्धकारमा चित्राको अनुहारमा प्रतिबिम्बित भएको खालीपन देखेकी थिइन्। अङ्गमा अड्किएका आवाजहरू प्रतिध्वनित हुन थाले, र डा। जय जयको लामो, रातो, रगतले दाग लागेको औँलाहरूले इन्जेक्सन दिइरहेका थिए। डा। जय जयको लामो, रातो, रगतले दाग लागेको औँलाहरूले सिरिन्जले इन्जेक्सन दिइरहेका थिए, सिधा र त्यसपछि पछाडि सदै। गायत्री, जो गायक मण्डलीमा गाइरहेकी थिइन्, उनको आवाज धनसिरीमा नरम, सहज लहरहरूमा बगिरहेको थियो।

अध्याय २

दिमापुर सहरको स्थापना १३ औं शताब्दीमा कचारी शासकहरूले गरेका थिए, जसलाई धनसिरी नदीको किनारमा आक्रमणकारी अहोम मानिसहरूले असममा आफ्नो क्षेत्रबाट बाहिर निकालेका थिए। कछारी राजबारीमा हिँड्न नसकेपछि डा। जय जयले पोथा जङ्गलमा हल्का चालहरू सुने र सूर्यको प्रकाशमा चम्किरहेको कपालबाट झरेको देखे। डा। जय जयले टाउको हल्लाए, तौलियाबाट निधार लुटे, आफ्नो लाठी र झोला कचारी राजबारीको सिँढीमा राखे र सास रोके। यात्राको थकानले उनलाई छोड्यो, र उनी खस्कंदो भग्नावशेषमा विलय भए। कचारी राजबारी सन् जङ्गल मा विश्वको ध्यानमा आयो। यो कचारी राजा चोकराधोसद्वारा निर्माण गरिएको थियो। धनसिरी उपत्यकामा शासन गर्ने अहोम वंशको आक्रमण हुनुअघि, वर्तमान दिमापुरसहित यी क्षेत्रहरू कचारी राज्यको नियन्त्रणमा थिए। धनसिरी नदीको किनारमा: कचारी वंशको समयमा निर्मित धेरै संरचनाहरू पार गर्नुहोस्, जसमध्ये अधिकांश हराएको छ। अवशेषहरू च्याउको आकारका गुम्बजहरू हुन्। कचारी राजबारीका भग्नावशेषहरूमा स्तम्भहरूको शृङ्खला रहेको छ। यी मध्ये केही स्तम्भहरू भग्नावशेषमा छन्, जबकि अन्य अझै पनि भव्य रूपमा उभिएका छन्। च्याउको आकारका गुम्बजहरू घण वटा कुँदिएका मेगालिथहरू हुन् जसलाई उर्वरताको प्रतीक मानिन्छ। ब्रिटिस शासनको समयमा, असमको औपनिवेशिक सरकारका एक अधिकारी लेफ्टिनेन्ट ग्रान्जले नागाल्यान्डको पाहाडहरू मार्फत गरेको अभियानको माध्यमबाट पहिलो पटक यस क्षेत्रलाई बाहिरी विश्वको ध्यानमा ल्याए। उनले सन्

जडद्वण मा आफ्नो अभियान रेकर्ड गरे र एसियाटिक सोसाइटीको जर्नलमा आफ्नो विवरणको एक भाग प्रकाशित गरे। उनका अनुसार यो वन क्षेत्र एउटा किल्लाको थियो। डा। जय जेले एउटा काँधबाट झोला लिएर अर्को काँधमा राखे। उनले आफ्नो कोट उतारे र झोलामा राखे। बगिरहेको हावाले उनलाई जगाएको थियो। माथिका रुखहरू, तलको जङ्गलमा गुलमोहरको रातो गलैँचा। भेडालाई सार्ने हावा: रश्मीले ग्वालियरको जङ्गलमा सिकार गर्न जाने मानिसहरूका बारेमा सबै कुरा सुनेकी थिइन्। उनीहरूको विगत जीवनको एक भागको रूपमा देखा परेका सम्झनाहरू अचानक अन्धकारमा डुबेका थिए। डा। जय जेले आफ्नो गति बढाए र जङ्गलमा बेपत्ता भए। यसबाहेक, मास्टरको कक्षाकोठामा, ग्रेन्जको दिमापुरको वर्णनले विभिन्न शैलीका धेरै स्तम्भहरू, एउटा प्रवेशद्वार, भाँचिएको गढ, दरबारको पर्खाल र उत्तरी भागमा एउटा सानो किल्लाको उल्लेख गर्दछ। किल्लाको तिनवटा भुजा र एउटा खाडल रहेको बताइएको छ। ग्रान्जले यो मौखिक परम्पराअनुसार कचारी वंशका चौथो राजा चोक्राडोसद्वारा निर्माण गरिएको उल्लेख गरेका छन्। सन् जडठढ मा टोपोग्राफिक सर्भे अफ इन्डियाका अधिकारी मेजर एच गोडविन अस्टेनले यस क्षेत्रको थप अध्ययन गर्ने प्रयास गरे। उनले यी संरचनाहरूलाई राम्रोसँग संरक्षित प्रवेशद्वार र विभिन्न आकारका च्याउको आकारका स्तम्भहरूको पङ्क्तिको रूपमा वर्णन गरे, जसमध्ये सबैभन्दा अग्लो जेठ फिट अग्लो थियो, र अधिकांश स्तम्भहरू जेठ देखि जेठ फिट अग्लो थिए। केही शोधकर्ताहरूले अनुमान गर्छन् कि यी संरचनाहरू फालिक प्रतीकहरूसँग मिल्दोजुल्दो छन् र लिङ्गहरू जस्तै आकारका छन्, जुन त्यस समयमा महत्त्वपूर्ण हुन सक्छ, जबकि अरूले अनुमान गर्छन् कि तिनीहरू मनोरञ्जनका लागि थिए, चतुरङ्गको खेल

जस्तै। धेरै विज्ञहरूले चतुरङ्ग विचारलाई समर्थन गर्छन्। कारण जे भए पनि, एउटा कुरा निश्चित छः यी स्तम्भहरू निश्चित रूपमा एक अद्वितीय संरचना हुन्। दिमापुरका डा। जय जयले जङ्गलबाट भाला लिने ठाउँ हिडिम्बपुर हो। घटोल कचन, जसले दुर्योधनको सेनालाई मार्छ र कर्णको भालामा खस्छ, कचारी शाही दरबारका सिपाही हुन्। कछारी शाही दरबार मन्दिरका घण वटा स्तम्भ(डाक्टर जङ्गलबाट बरबारी कान्त मन्दिरमा गए। घटोल कचनका छोरा बरबरिकन हुन्। बरबरिकन त्यो हो जसले शिवलाई त्रिशूल दिन्छ। कचारी राजबारी नाम बरबरिकनबाट आएको हो र कचारी राजबारी बरबरिकनको राजधानी थियो। लद्दाखको आफ्नो व्यापारिक यात्राको क्रममा डा। जय जयले मनालीको ब्यास नदीको किनारमा रहेको हिडिम्बा मन्दिरको पनि भ्रमण गरे। भीमले हिडिम्बाको हत्या गरी उनीसँग विवाह गरेका थिए र उनीहरूको घटोल कचन नामको छोरा जन्मिएको थियो। आफ्नो ज्वलन्त स्मृतिमा डा। जय जयले अक्षयको कचौरा बोकेको हिडिम्बालाई आफूसँगै ल्याए। हिडिम्बा भीमकी प्रिय पत्नी थिइन्। भीम र हिडिम्बाले छोरा जन्माएसम्म जङ्गलमा आफ्नो विवाहलाई औपचारिक बनाए। पाण्डवहरूले आफ्नो वैवाहिक जीवनको आनन्द लिने र त्यसपछि भीम उनीहरूकहाँ फर्कने सर्तमा यो प्रस्ताव स्वीकार गरे। घटोल कचनले अहिलावतीसँग विवाह गरे र उनीहरूका छोराहरू बरबरिकन, अजन पर्व र मेघवर्णा थिए। धनसिरी नदीको किनारमा जहाँ पनि हेर्ने, चारैतिर ठुला ठुला ढुङ्गाहरू छरिएका देखे। डा। जय जयले अनुश्रीका लागि किनेको हरियो झोलाबाट मैले चश्मा निकालेर लगाएँ। जब मैले तिनीहरूलाई हेर्ने, मैले एउटा ठूलो अन्धकार देखे। त्यो रात जस्तै कालो थिएन, तर कालो उज्यालोको धारा थियो। डा। जय जय त्यसमा पाइला टेके र ढुङ्गालाई नछोड्ने ख्याल राख्दै सावधानीपूर्वक

हिँडे। दुङ्गामा लुगा धुने एकजना धुने महिलाले माथि हेरे। उनका हात हावामा उठाइएका थिए। डा। जय जयलाई एकलै र चुपचाप हिँड्दै गरेको देखेर धनसिरी नदीको किनारमा रहेका कुकुरहरूले दाँत र मुख खोलेर चर्को स्वरमा भोकाए र उनको पछि लागे। कुकुरहरूले डाक्टरकहाँ जाने हिम्मत गरेनन्। डा। जय जय

अध्याय ३

त्रिशाको पाल्तु कुकुर जोरोको डिसेम्बरमा मृत्यु भयो। दिमापुरमा क्रिसमस मनाइएको थिएन। युद्धपछि बेथलेहेममा पनि क्रिसमस उत्सव स्थगित गरिएको थियो। त्रिशा सजावटी माछा प्रदर्शनीका लागि चेन्नईको वल्लुवर कोट्टम जाँदै गर्दा दिमापुर पुग्ने प्रयास गरिरहेकी थिइन्। बादल फटिसकेपछि दिमापुरमा रेड अलर्ट जारी गरिएको थियो। ब्रह्मपुत्र नदी अरुणाचल प्रदेशको मानसरोवर तालबाट निस्कन्छ। यसको स्रोत मानसरोवर ताल नजिकै कैलाश पर्वतमा अवस्थित चेमायुङ्गडुङ हिमनदी हो। हिमालय हुँदै बग्ने थुप्रै साना खोलाहरू ब्रह्मपुत्रमा मिल्छन्। सुरुमा, यो हिमालय पर्वत श्रृङ्खलाको माध्यमबाट पूर्वतर्फ बग्छ। चीनमा ब्रह्मपुत्रलाई यार्लुङ साङ्पो र बङ्गलादेशमा जमुना र मेघना भनेर चिनिन्छ। त्रिशाले गुवाहाटी नजिकै धनसिरी नदी ब्रह्मपुत्र नदीमा मिसिएको देखे। यो नदी पूर्वी हिमालयबाट निस्कन्छ र अरुणाचल प्रदेशको कामेङ जिल्ला हुँदै सेसा र ईगल नेस्ट वन्यजन्तु अभयारण्य र पाक्के टाइगर रिजर्भ हुँदै बग्छ। कामेङ नदी, जसलाई भराली नदी पनि भनिन्छ, गोरिचेन पर्वत श्रृङ्खलामुनि अवस्थित हिमनदीबाट उत्पन्न हुन्छ। चेमायुङ नदी, हिमालय, गोरिचेन पर्वत श्रृङ्खला, सबै यहाँ बग्छ। दिमापुरमा यार्लुङ साङ्पो नदी धनसिरीमा मिल्छ। नदी विवाद, विद्युतीय सामान, डा। जय जय, राष्ट्रिय अनुमति ट्रकहरू, बिहारका मजदुरहरूले गोदामबाट सामानहरू लोड गरिरहेका थिए, र यी सबै निरन्तर समाचारमा थिए। गोदाममा रहेको कुकुरलाई पनि त्यस दिन बिहान नुहाएको थियो। ईगल नेस्ट र सेसा वन्यजन्तु अभयारण्यको पूर्वी भाग टिपी नदीद्वारा सिँचाइ गरिएको छ, जुन दालुक पोङ(बोमडिला राजमार्गमा

टिपी गाउँमा कामेड नदीमा मिल्छ। पश्चिम कामेड जिल्लाबाट बग्ने अन्य प्रमुख नदीहरू गङ्गा, बिचोम र दिराङ चु हुन्, जुन कामेड नदीको सहायक नदीहरू हुन्। भारतीय उपमहाद्वीपका अधिकांश नदीहरूको स्त्री नामहरू छन्, तर ब्रह्मपुत्र नदीको पुरुष नाम छ, यो एउटा दुर्लभ अपवाद हो। संस्कृतमा ब्रह्मपुत्रको अर्थ ब्रह्माको पुत्र हो। भारत र चीन दुवैले ब्रह्मपुत्र नदीबाट जलविद्युत उत्पादन गर्छन्। नदी गहिरो घाटीबाट बग्ने भएकाले पाहाडमा बाँध निर्माण गर्नु जोखिमपूर्ण छ, त्यसैले धनसिरी लगायत अन्य नदीहरूबाट बिजुली उत्पादन सीमित छ। धनसिरी नदी घना देवदारको जङ्गलबाट बग्छ र विश्वको सबैभन्दा बढी वर्षा हुने क्षेत्रहरू मध्ये एकमा पुग्छ। मनसुनको मौसममा धनसिरी नदीले ठुलो मात्रामा पानी बोक्छ। गर्मीमा हिमालयबाट पग्लिने हिउँले पनि ब्रह्मपुत्रको प्रवाहमा योगदान पुर्याउँछ। उलानबाटारका मङ्गोलहरूले दिमापुरमा संस्कृति स्थापना गरे। मङ्गोल दराद घुमन्ते मानिसहरू थिए जसले जड औं शताब्दीसम्म धनसिरी नदीको किनारमा घोडामा यात्रा गर्थे। चंगेज खान, कुब्लाई खान, सुबुताई, ओगेदेई खान, साना बजार, डी। सुखबाटार, हुलागु खान, टी। एस। दामिनु सुरेन, अस्रोई, अकिनोरी। धनसिरी नदीको किनारमा मङ्गोल युगका नेताहरूलाई लिएर भएका सम्झना र बहसहरू आज पनि जीवन्त छन्। डिसेम्बरमा मनाइने हर्नबिल महोत्सवले नागाल्यान्डको धनसिरी नदी उपत्यकालाई एकान्त यात्रीहरूका लागि स्वर्गमा परिणत गर्दछ। समृद्ध संस्कृति, हरियाली र शताब्दीयौँ पुरानो परम्परागत सांस्कृतिक सम्पदाले नागाल्यान्डलाई भारतको सबैभन्दा रङ्गीन राज्यहरू मध्ये एक बनाउँछ। हर्नबिल धनसिरीको संस्कृतिको अभिन्न अङ्ग हो, र जट आदिवासी समुदायहरू विश्वास गर्छन् कि उनीहरूको संस्कृति हर्नबिलको सङ्गीतमा फस्टाउँछ।

अध्याय 4

गहिरो नाक भएका सुन्दर गृहिणीहरूले धन्याको घरलाई होमस्टेमा परिणत गरेका थिए। बर्मी पाहाडबाट आएको कुहिरोले उपत्यकाहरूलाई ढाक्न थालेको थियो। निडर मानिसहरू सीमापार बर्मातर्फ हिँडिरहेका थिए। भारतमा काम गर्ने महिलाहरूले भात, तरकारी र जलाउने काठले भरिएका टोकरीहरू काँधमा बोक्ने र बर्माको यात्रा गर्ने गर्थे। धन्याको स्वर्ग र पृथ्वीको सम्पूर्ण अर्थ धन्या आफैले ब्रह्मपुत्र नदीको हातमा परिभाषित गरेका छन्। आफ्ना कान्धमा बच्चाहरू बोक्ने वृद्ध व्यक्ति वोड्सा बर्मा र भारत दुवैमा धन्याको घरको संरक्षकका रूपमा बस्छन्। त्यहाँबाट बर्मातर्फको छोटो पैदल यात्रा मोराडमा जान्छ। मोराड त्यो ठाउँ हो जहाँ कोन्याक जनजातिको परम्परागत ज्ञान केटाहरूको नयाँ पुस्तामा हस्तान्तरण गरिन्छ। मोराडमा सिकार र खाद्य प्रशोधनदेखि लिएर हेडहन्टिङ र अन्य मार्सल आर्टहरू सिकाइन्छ। जब म फर्किँएँ, धनसिरी नदीको किनारमा सूर्य अस्त भइरहेको थियो। चिसो हावाले सारामती पर्वत शृङ्खलालाई छुँदै थियो, र पूर्णिमा बादल र पहाडहरू माथि उठिरहेको थियो। धन्याले त्यो रात कहिल्यै अन्त्य नहुने कामना गरिन्। गाउँलेहरूको जीवन सरल छस कृषि, जीवन, नृत्य र गीतले जीवनलाई लयबद्ध बनाउँछ। बिहानै म प्रमुख आडख राजालाई भेट्न गएँ। नौ रस ९भावनारमनोदशा० का लागि सुविधाहरू तयार गर्ने बारेमा छलफल पनि सम्पन्न भइसकेको थियो। सारामती पर्वत शृङ्खलाबाट धनसिरी नदी बगिरहेको देख्न सकिन्छ। सारामतीको पश्चिममा हरियो पाहाडहरूले भरिएको म्यानमार र प्राकृतिक सौन्दर्यले भरिएको भारत

अवस्थित छ। सीमाको ढुङ्गाको छेउमा एउटा वाचटावर छ। त्यहाँबाट धन्याको घर टाढाको बिन्दुझैँ देखिन्छ। यहाँबाट किसानका रूपमा काम गर्न भारतबाट म्यानमार गएका मानिसहरूका लागि धन्याले बनाएका गार्डहाउसहरू पनि देख्न सकिन्छ। धन्या र उनका साथीहरूले घना जङ्गलबाट अन्न सङ्कलन गरेर आफ्नो कृषि भूमिमा खेती गर्न जारी राखे। फर्कने यात्रामा जुन, जुलाई र अगस्ट महिनामा सधैं भारी वर्षा हुन्थ्यो। हावाले बोकेको वर्षा, जसले सारामती पर्वत श्रृङ्खलालाई माया गन्थो र धनसिरी नदीलाई अँगालेको थियो, हर्नबिल चराहरूका लागि सङ्गीत बन्यो। वर्षाको आवाजले कुनै सीमा थाहा थिएन। यसले भारत र बर्मा दुवैको माटो र प्रकृतिलाई समान आर्द्रता प्रदान गर्यो, जसले तिनीहरूलाई उर्वर बनायो। धन्याको घरमा जटिल नक्कासीले ढाकिएको ढोका छ। कोठा सिकार गरिएका जनावरहरूको खोपडी, मोतीको हार र गाउँलेहरूले बनाएको मास्कले सजाइएको छ। चियाको भाँडो सधैं चुलीमा उमालिन्छ, र आगो कहिल्यै बाहिर जाँदैन। आगोको चुला माथि, धुवाँमा सुक्नका लागि झुन्ड्याइएका कौवा, कुखुरा, हर्नबिल चराहरू, सुँगुरको मासु, जलाउने काठको टोकी र अन्य धेरै वस्तुहरू छन्। श्रेसहोल्डमा, कोन्याक पुरुष र महिलाको काठको मूर्तिकला राखिएको छ, साथसाथै ताडको पातबाट बनेको नागा ड्रम ९जसलाई लामो ड्रम पनि भनिन्छ० र काठमा प्रहार गरेर उत्पन्न हुने लयबद्ध आवाज सुन्न सकिन्छ। यो मृत्यु, जन्म, विवाह, पर्वको घोषणा गर्न वा गाउँमा जङ्गली जनावरहरू प्रवेश गर्ने चेतावनी दिन हुन सक्छ। बर्माका पाहाडहरूबाट उठेको कुहिरौले घरहरू ढाक्न थालेको थियो।

अध्याय 5

वोड साकी श्रीमती नेपो सरसोको तेलमा पकाएको ज्वारको टुक्रा लिएर फर्किन्। उनले उनलाई धनसिरी नदीको किनारमा रहेको ठुलो रूख देखाए जहाँ हेडहन्टरहरूले आफ्नो टाउको झुन्ड्याए। सारामती पर्वतबाट, पाइन रूखहरू जहाँ हेडहन्टरहरूले आफ्नो टाउको झुन्ड्याएका थिए देखिन्थे। धनसिरी नदीमा खसेको रगतको सम्झना गराउँदै सूर्यका किरणहरू देवदारका रूखहरूमा खस्दै थिए। सारामती पर्वतबाट कुहिरो उठेको थियो र नेपोलाई धनसिरी नदीको किनारमा रहेका यी देवदारका रूखहरूमा नै योद्धाहरूले आफ्नो टाउको झुन्ड्याएका थिए भन्ने सम्झना आयो। पाइनको रूखमा झुन्डिएका रगतले भिजेका टाउकोहरू धनसिरी नदीमा सफा गरी योद्धाहरूले अङ्कका राजालाई उपहार दिएका थिए। धर्मरक्षाका लागि आफ्नो जीवन बलिदान गर्ने बर्बर योद्धाको रगतले धनसिरी नदी रङ्खिएको थियो। त्यो बर्बर योद्धाको एक मात्र इच्छा पवित्र युद्धको सुरुवात र अन्त्यको साक्षी बन्नु थियो। यस कारणले गर्दा, उनको टाउको कुरुक्षेत्र नजिकैको पाहाडमा राखिएको थियो, र हेडहन्टरहरूले धनसिरी नदीमा भएको पवित्र युद्धको सम्झना राख्छन्। जुन, जुलाई र अगस्ट महिना वर्षाको मौसम थियो। सारामती पर्वत शृङ्खलामा कुही फुल फुल्न थालेको थियो र कोहिमा मानिसहरूले भरिएको थियो। तैमुद्दिनले मङ्गोलहरूलाई अनुमतिबिना आफ्ना शत्रुहरूलाई लुट्न निषेध गरेका थिए। मङ्गोलका रगतले दाग लागेको पाइन रूखहरूको टाउको काटिएर झुन्ड्याएपछि पनि धनसिरी नदीको किनारमा रहेका पाइन रूखहरूमा धेरै छायाँ छोडियो। नागा मानिसहरू

मङ्गोल र भारतीयहरूको मिश्रणबाट बनेको जाति हो। तिनीहरू नागाल्यान्डका बासिन्दा बने। तिनीहरू कोहिमामा बस्छन्, जुन कोहिमा फुलले सजाइएको छ। मङ्गोलहरू घुमन्ते पशुपालकहरू थिए जो साना जनजातिहरूमा बस्थे। धनसिरी नदीको किनारमा तिनीहरू प्रायः एकअर्कासँग झगडा गर्थे। मौसमी शिविरहरू बिच, मङ्गोलहरूले गाईवस्तु, भेडा, याक र उँटहरू हुर्काए। सन् ज़दण्ट मा चंगेज खानद्वारा स्थापित मङ्गोल साम्राज्य लिखित इतिहासमा सबैभन्दा ठूलो संलग्न साम्राज्य थियो। मङ्गोल साम्राज्य हंगेरीको डेन्यूब नदीदेखि चीनको पहेँलो समुद्रसम्म फैलिएको थियो। तेमुजिन भनेर पनि चिनिने चंगेज खानले जघ औँ शताब्दीमा घुमन्ते मङ्गोलहरूलाई जितेका थिए। तुर्किक समूहहरूको एकीकरणपछि ज़द्व औँ शताब्दीमा मङ्गोल साम्राज्य आधिकारिक रूपमा समाप्त भयो। मङ्गोल साम्राज्यको उदयलाई भारी वर्षा र समशीतोष्ण हावापानीले सहज बनायो। न्यानो र आर्द्र मौसमको अवधिले स्थानीय वनस्पतिको वृद्धिलाई बढावा दियो। यसले मङ्गोलहरूलाई खानाका लागि थप गाईवस्तुहरू र युद्धका लागि थप घोडाहरू हुर्काउन अनुमति दियो। त्यस समयमा, धनसिरी नदी अधिक उर्वर थियो र ठूलो सङ्ख्यामा घोडाहरूलाई समर्थन गर्न सक्षम थियो। मङ्गोल साम्राज्यको विकासका लागि यो महत्त्वपूर्ण थियो, किनकि मङ्गोल सैनिकहरू कुशल घोडसवार र धनुर्धरहरू थिए। धनसिरी नदीको किनारमा, मङ्गोल सेना मुख्यतया घोडचढी थियो, जसले उनीहरूलाई उच्च गतिशीलता र गति दियो। तिनीहरूको सञ्चालन र रणनीतिहरू सङ्केत र सुव्यवस्थित सन्देशवाहक सेवा द्वारा निर्देशित थिए। धनसिरी नदी यस्तो ठाउँ बन्यो जहाँ मानिसहरूले आक्रमण गर्नुअघि स्वेच्छाले शान्ति प्रस्ताव गरे, जसले गर्दा धर्म परिवर्तन

भयो। धनसिरीको किनारमा एउटा यस्तो समाज विकसित भयो जसले घटनाहरूको लिखित अभिलेख राख्थ्यो। समाज र राष्ट्रहरू बिच निरन्तर सम्पर्क कायम रह्यो, र मङ्गोलहरू मार्फत नागाल्यान्ड भारतको एक प्रमुख राज्य बन्यो।

अध्याय 6

तीव्र गर्मीपछि जङ्ग जुन जढढड को बिहान भारी वर्षाका कारण दिमापुरका बासिन्दाहरू उठे। यद्यपि, आइतबारको हर्षोल्लास नागन बाबुका लागि दुःस्वप्नमा परिणत भयो किनकि वर्षाले धेरै कलोनी र तल्लो क्षेत्रमा गम्भीर बाढी निम्त्यायो। प्रहरी कलोनी, विल्हु कलोनी, होली क्रस स्कुल नजिकैको फरेस्ट कलोनी र लेङ्ग्रिजन लगायत धेरै क्षेत्रहरू डुबानमा परेका थिए। मनसुनको मौसम सुरु भएपछि धनसिरी नदीको उफ्रिने कारण दिमापुरमा बाढी सामान्य घटना भएको थियो, सडक, आवासीय भवन र नालाहरू जलमग्न भएका थिए। धनसिरी नदीको बढ्दो जलस्तरले आफ्नो घर र सम्पत्तिमा क्षति पुऱ्याउँदै प्रभावित बस्तीका धेरै बासिन्दाहरूले हरेक वर्ष यो बाढीको सामना गरेको बताएका छन्। नागन बाबुका व्यक्तिगत सामान, भान्साका भाँडा, घरायसी उपकरण र अरू सबै बाढीमा नष्ट भएका थिए। धनसिरी नदीमा बाढी आउनु सामान्य घटना हो। मनसुनको मौसममा बाढीको मुख्य कारण दिमापुर सहरमा उचित सहरी योजनाको अभाव र अव्यवस्थित पूर्वाधार विकास हो। थप रूपमा, फोहोरको अवैध डम्पिङले नालीहरू अवरुद्ध बनाएको छ। दिमापुर नगर परिषद्का अधिकारीहरू पनि यी समस्याहरूबारे सचेत थिए। तसर्थ, दिमापुर नगर परिषद्ले मनसुन सुरु हुनुअघि आफ्नो क्षेत्राधिकारअन्तर्गतका सबै नालाहरूको व्यापक सफाई गर्ने कार्यक्रम घोषणा गरेको थियो। नागन बाबुले भारतीय मौसम विभागले आइतबार साँझ नागाल्यान्ड र अन्य उत्तरपूर्वी राज्यका केही ठाउँमा भारी वर्षाको पूर्वानुमान गरेको उल्लेख गरे। धनसिरी नदी नजिकै बस्ने नागाल्यान्ड र असमका बासिन्दाहरू

दिमापुरको एउटा विद्यालयमा बस्दै आएका थिए। नागन बाबु पनि त्यही स्कूलमा बस्दै आएका थिए। विद्यालयको भूतल नराम्ररी बाढीमा डुबेको थियो र फर्निचर र अन्य सामानहरू तुरुन्तै पहिलो तलामा सार्नुपरेको थियो। गाईघर र सुँगुरमा राखिएका जनावरलाई बाढीको पानीमा डुब्न नदिन सुरक्षित स्थानमा सारिएको छ। विज्ञप्तिमा लेखिएको छ, कर्मचारी र विद्यार्थीहरू भोलिपल्ट छुट्टी पाउँदा खुसी हुनेछन्। यद्यपि उक्त कथन हल्का मनले लेखिएको थियो, यसले विद्यालयको नियमित सञ्चालनमा बाढीको प्रभावलाई जोड दिन्छ। सफाई र राहत कार्य जारी रहँदा, सम्पूर्ण समुदायलाई अप्रत्याशित मौसमको अवस्था विरुद्ध सतर्क रहन आग्रह गरिएको छ। दिमापुर जिल्ला प्रशासनका अनुसार सबैभन्दा बढी प्रभावित बस्तीहरू सच्चु, सेलियन, ग्रोड, नगरजन, बोर लेंगरी र डोमोखिया ग्रामीण क्षेत्रहरू थिए। भारतीय सेना र असम राइफल्स उद्धार कार्यमा संलग्न थिए। धनसिरी र दिफु नदीको बढ्दो जलस्तरका कारण फसेका वृद्धवृद्धा, महिला र बालबालिकाहरूलाई भारतीय सेना र असम राइफल्सले सुरक्षित रूपमा बाहिर निकालेका छन्। दिमापुर: लगातार तीन दिनदेखि परेको वर्षाले डोमोखिया गाउँका बासिन्दाको घर घुँडा गहिरो पानीमा डुबेको छ। सैनिकहरूले दिमापुरका बासिन्दाहरूलाई तातो खाना उपलब्ध गराएका छन्। राहत शिविरमा बिजुली र पिउने पानीको व्यवस्था गरिएको छ। दिमापुरमा बारम्बार आउने बाढीको समस्या समाधान गर्न जिल्ला प्रशासनले जग्गा अतिक्रमणकारीलाई पक्राउ गर्ने निर्णय पनि गरेको छ। हिउँद आउनुअघि नै उपयुक्त कदम चाल्ने अधिकारीहरूले जनतालाई आश्वासन दिएका छन्। बढ्दो जलस्तरका कारण डिडिएमए ९ जिल्ला विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरणले नदी किनारमा माछा मार्ने, पिकनिक र पानीसम्बन्धी गतिविधिबाट टाढा रहन सर्वसाधारणलाई अपिल गरेको

छ। कोहिमा प्रहरी मुख्यालयको पर्खाल ढलेको छ। शुक्रबार कोहिमाको माटो तथा जल संरक्षण विभागको पर्खाल पनि खसेको थियो। बाढीका कारण दिमापुरको नागार्जुन रोडमा भारी ट्राफिक जाम भएको बताइएको छ। नागार्जुन, युनाइटेड कलोनि, सच्चु कलोनि, सेलियन ग्रो ग्राम कलोनि र बर्मा क्याम्प सबैभन्दा बढी प्रभावित क्षेत्रहरू हुन्।

अध्याय 7

जुलाई जण, जढढड मा दिमापुरको धनसिरी नदीको किनारमा रहेको यान्त्रिक ईटाको कारखाना ध्वस्त भएको घटना वोड्सा र उनकी पत्नी नेपाले देखेका थिए। उनीहरूलाई अझै पनि जुलाई दण्डछ को दृश्य याद छ। वोड्साले उनको फोनको जवाफ दिइरहेको छैन। दिमापुरको धनसिरी नदी उफ्रिँदै छ। बाढीले आश्चर्य र भ्रमको भावना सिर्जना गर्छ भनेर पहिले नै भनिएको कुरा मलाई याद छ। बगाएका गाई र सुँगुरहरू फोका ईटाको कारखानामा फर्केका थिए। बाढीमा कारखानाको भवन ध्वस्त भएको थियो र पानी कम भएपछि यसलाई गाईवस्तु राख्ने कोठाको रूपमा प्रयोग गरिएको थियो। लामो समयसम्म, वोड्साले त्यहाँ बाख्रा, गाई र भैंसीसहित सबै प्रकारका जनावरहरू राखे। कुलबारका कर्मचारी बाबुको दिमापुरमा कारखाना थियो। धनसिरी बाढीमा कारखाना नष्ट भएको र बगाएको कुरा धन्याले सुनेकी थिइन्। गाईवस्तु र उनीहरूलाई माया गर्ने र हेरचाह गर्ने नेपाई र वोड्सा मात्र कारखानाबाट फर्के। कारखानामा विभिन्न प्रकारका कच्चा ईटाहरू थिए। तर ती सबैसँग विभिन्न मात्रामा सिमेन्ट थियो। तिनीहरू बालुवा, ढुङ्गाका चिपहरू, धनसिरी नदीको तलबाट उत्खनन गरिएको सामग्री र अन्य सामग्रीहरू मिसाएर बनाइएका थिए। माटोको ईटा प्रदूषण गर्न कन्क्रीटमा आधारित विकल्पहरू अपनाउने वातावरण मैत्री नीतिका रूपमा प्रस्तुत गरिँदैछ। तर विज्ञहरू भन्छन् कि यसले आपूर्ति शृङ्खलाको कार्बन फुटप्रिन्ट र नदीका बासस्थानहरूको विनाशलाई बेवास्ता गर्दछ। कोइला र काठ जलाएर परम्परागत माटोका ईटा उत्पादन गर्ने भट्टीहरूले वायु

प्रदूषण निम्त्याउँछन्। ठ मिलियन टन कोइला जलाउँदा दू करोड दूण लाख टन भन्दा बढी कार्बन डाइअक्साइड उत्सर्जन हुन्छ। विश्व बैंक र नर्वेजियन इन्स्टिट्युट फर एयर रिसर्चको सहकार्यमा ढाका वातावरण विभागले सन् दूण्जद्व मा गरेको एक अध्ययनले ढाकामा अधिकांश वायु प्रदूषण ईँटा भट्टीबाट आएको देखाएको छ। बाबुले नागाल्यान्डमा एउटा संस्था चलाएका थिए जसले कम प्रदूषण गर्ने निर्माण सामग्रीको विकासमा काम गर्थ्यो। तिनीहरूले ढाकामा सिमेन्टका ईँटा ढुवानी गर्थे। ढाकाको सरकारी अनुसन्धान संस्थान, आवास र भवन अनुसन्धान संस्थानले जठडड देखि धनसिरी नदीको किनारमा अवस्थित यान्त्रिक ईँटा कारखानाहरूको अध्ययन गर्दै आएको छ। ढाका सरकारले सन् दूण्दृछ सम्ममा ईँटा उद्योगबाट हुने वायु प्रदूषण उन्मूलन गर्ने लक्ष्य राखेको छ। बङ्गलादेशमा निर्माण सामग्रीको बढ्दो माग पूरा गर्न सरकारले वैकल्पिक ईँटामा लगानी र प्रवर्द्धन गरिरहेको छ।

अध्याय 8

मङ्गोलियन गृहिणीहरूले नेपालको सहयोगमा एप्रिल फसल पर्वका लागि धन्याको घरलाई होमस्टेमा परिणत गरेका थिए। सन् दृण्ड मा, नवरासाका सदस्यहरू भेला भए र नागाहरूद्वारा चराहरूको सिकार रोक्ने र तिनीहरूलाई पक्षी रक्षकमा परिणत गर्ने निर्णय गरे। डिसेम्बरमा, लाखौं रातो खुट्टे चराहरू वोखा जिल्लाको पाङ्ती गाउँमा भेला हुन्छन्। चराको सिकारमा लगाइएको प्रतिबन्धबाट आक्रोशित नागा जनजातिहरू हतियार र तीर लिएर लड्न आए। गाउँमा अराजकता फैलियो। तर वन विभाग र राज्य सरकारले कारबाही गर्‍यो। धेरैवटा संरक्षण सङ्गठन र विद्यार्थीहरू अगाडि आए र आदिवासीहरूलाई वन संरक्षण गर्न प्रोत्साहित गरे। बिस्तारै, सरकारले उनीहरूका लागि जीविकाका वैकल्पिक साधनहरू खोज्ने योजना बनायो, र गाउँलेहरूको रिस कम हुन थाल्यो। पाङ्तीको पाहाडमा पाइने साना रातो खुट्टाका तीतरहरू अब गाउँलेहरूले सिकार गर्दैनन्। यी चराहरू हाम्रो जीविकोपार्जनको स्रोत थिए र हामीलाई आमदानी प्रदान गर्थे। यद्यपि केही मानिसहरूले अझै पनि चराहरूको सिकार गरेको सम्झन्छन्, गाउँ पूर्ण रूपमा पक्षी अभयारण्यमा परिणत भएको छ। अक्टोबरसम्ममा मङ्गोलिया र साइबेरियाबाट लाखौं चराहरू नागाल्यान्डमा आइपुग्छन्। तिनीहरू लगभग डेढ महिना पङ्ती गाउँको पाहाडमा बस्छन्, जहाँ तिनीहरूले कीराहरू खान्छन्। रातो खुट्टे तीतरका दस प्रजातिहरू महाराष्ट्र हुँदै दक्षिण अफ्रिकामा उड्छन्। अमुर बाज एउटा यस्तो प्रजातिको बाज हो जुन आफ्नो बसाइँ सर्ने क्रममा रोकिए बिना नै धेरै दिनसम्म उड्न

सकछ। धन्याले यी बाजहरू सारामती पर्वतबाट धनसिरी नदीमाथि उडिरहेको देखे। सन् दृण्जद् भन्दा पहिले, आदिवासीहरूले उनीहरूलाई सिकार गरे र बजारमा भीड हुँदा जण देखि दछ रुपैयाँ प्रति बाजमा बेचे, र टाढा(टाढाका जिल्लाहरूबाट पनि खरीददारहरू तिनीहरूलाई किन्न आएका थिए। चराहरूको उडान मार्गमा ठुला जालहरू बाँधिएका थिए। नागा जनताले धनसिरी नदीमा पनि जाल बिछ्याए। उड्ने क्रममा चराचुरुङ्गीहरूले पाङ्ठी गाउँमा चरा सिकारका लागि प्रयोग हुने रुखहरू बिचमा टाँसिएका लामो, पातलो सेतो जालहरू देख्न सक्ने कुरा असम्भव छ। नागाका मानिसहरूले जालमा फसेका चराहरूलाई समातेर तिनीहरूको खुट्टा बाँधेर स्ट्यान्डमा झुन्ड्याउँथे। यदि जाल ढीलो भयो भने, यसलाई फेरि बाँधिने थियो। एक दिन नागा नेताको निर्देशनअनुसार केही मानिसहरूले जाल बाँध्थे। भोलिपल्ट अरूको पालो हुनेछ। यसरी सबै गाउँलेहरूले डेढ महिनामा चरा समात्ने मौका पाउनेछन्। बिहान सारामती पर्वतमा हिँड्दा, नवरसनले हर्नबिल चराहरू र अमुर हर्नबिलहरू देखे जुन अप्रिलमा फसल पर्वका लागि आइपुगेका थिए। तृषाले पुजितासँग आफ्नो कुराकानी जारी राख्दै ऋषि पुच्छर भएका उल्लूहरू वास्तवमा अमुर बाजहरू थिए भनी व्याख्या गरिन्। पशु संरक्षणवादी र पक्षी प्रेमी ममताले उनीहरूलाई पाहाड र जङ्गलमा छोडेकी थिइन्। धन्याले स्टोभमा रहेको केतलीमा चियाका लागि पानी उमालेकी थिइन्, जुन अहिले पनि जलिरहेको थियो। धन्या चाँडै उठेकी थिइन् र स्टोभमा धुवाँमा सुकाउन धेरै चीजहरू तयार गरेकी थिइन्, जस्तै हर्नबिलको चुचुरो, सुँगुरको मासु र जलाउने काठको टोकरी। अन्सारा दरबारको आँगनमा ओलिङ पर्वको तयारीमा व्यस्त थिए। ओलिङ पर्व अप्रिलमा मनाइने फसलको पर्व हो। पुजिता, तृषा र अनुश्रीका भाइले

रङ्ग पार्क रिजर्भ फरेस्टमा पक्षी अवलोकन र पशु संरक्षणको काम छोडेर लङ्ग वू तरकारी उत्पादन केन्द्रबाट तरकारीहरू दरबारमा ल्याउन थाले। कसैलाई नजानेर पुजिताले दरबारमा ड्रम बजाउन थालिन्। बर्माको बाटोमा हिँडेर नेपाल मोरङ पुगेपछि उनले काँधमा झुन्डिएको टोकरीबाट आफ्नो धनुष र बाण निकालेर धनुर्विद्या सिक्न रुचि देखाउने सौम्यालाई देखाए र ईगलमा बाण हाने। सारामती पर्वत शृङ्खलाहरूबाट, चील पाइन रूखहरूको खोजीमा धनसिरी नदीतिर उडेको थियो। चक्कर लागेको टाउको र भाँचिएको धनुष लिएर धन्याको घर खोज्दै धनसिरी नदीको किनारमा बगाल उड्यो। धनसिरी नदीको किनारमा, घोडाको खुट्टाको आवाजको बिचमा, ममिताले आफ्नो घोडामा सवार भएर वोड्सासँग हिन्दी र अङ्ग्रेजीमा कुरा गरिरहेकी थिइन्। अचानक गैँडा उनको काँधबाट खस्यो र लकवाग्रस्त भएर नदीको किनारमा रहेको घरको अगाडि खस्यो। पशु चिकित्सक सुरभीले गैँडाको उपचार गरी निको पारे। आयोड पर्व सुरु भएपछि सुरभीले गैँडालाई छोडेकी थिइन्। युद्ध नृत्य सुरु भइसकेको थियो। सुरभीले लङ्ग खुममा हर्नबिल चराको सङ्गीतलाई पुनर्जीवित गरिन् र यो सङ्गीत धनसिरीको आत्माको सङ्गीत बन्यो। लङ्ग खुममा सुरभीका लागि भव्य भोजको आयोजना गरिएको छ, जसले हर्नबिललाई जीवन दिए, जसलाई मृत मानिन्छ। सुरभी अप्रिलमा हुने ओलिङ्ग पर्वपछि फर्कन सक्छ। सुरभीले डिसेम्बरमा हुने हर्नबिल फेस्टिभलमा भाग लिने आफ्नो इच्छा कहिल्यै घोषणा गरेकी थिइन्। ओ नागा जनजातिको विश्वास छ कि लङ्ग खुम त्यो स्थान हो जहाँ मृतकको आत्मा स्वर्गको यात्राको क्रममा आराम गर्दछ। हर्नबिललाई जीवन फिर्ता दिने सुरभीलाई गाउँले मनाउँछ।

अध्याय ९

हरेक घरबाट यस्तै आवाज निस्कन्छ। यी आवाजहरूले आफ्नो घर छोडेर समाजमा प्रवेश गर्नेहरूलाई चुप लगाउन एकअर्कासँग प्रतिस्पर्धा गर्छन्, र त्यसपछि तिनीहरू कम हुन्छन्। घर छोडेर फर्कने वाचा गर्नेहरू अन्ततः फर्किन्छन्, फेरि हल्ला सुरु हुन्छ। घर आउनु, समाजमा बाहिर जानु, त्यसपछि फेरि घर फर्कनु अनि छाती दुखेर झर्नु(यस अनुभवलाई जीवन भनिन्छ। दिमापुरका घरहरूमा आफ्नो जर्मन शेफर्ड कुकुरको खोजीमा घुम्दै नागन बाबुलाई ध्वस्त होलोग्रिक कारखानाको अगाडि रहेको चिसो बारको पुरानो सम्झना आयो। धनसिरी नदीको किनारमा रहेका घरहरूमा त्रिशा प्रजातिका कुकुरहरूको प्रजननका बारेमा छलफल सुरु भएको थियो। अप्रिलमा आयोजित आओलिङ्ग पर्वको सफलता र यसलाई आफ्नो जीवनको अभिन्न अङ्ग बनाउने अमर व्यक्तिको खबर डिसेम्बरमा हर्नबिल पर्वको आयोजनाका लागि नवरसहरूसँगै बर्माको दरबारसम्म पुगेको थियो। धन्याले जिजालाई दिमापुरको बाढीमा, सेनाको क्वार्टरमा सिपाहीकी पत्नी र दुई सन्तानकी आमाको रूपमा देखेकी थिइन्। अमुर बाजहरू, जुन धेरै दिनसम्म रोकिएन उड्न सक्छ, धनसिरी नदी र सारामती पहाडहरूमाथि उड्दै थिए। जिजाले उनीहरूलाई पाङ्ती गाउँमाथि उडेको पनि देखेका थिए। विभिन्न आकारका केही स्तम्भहरू, प्रवेशद्वार, भग्नावशेष भएको मिनार वा दरबारका पर्खालहरू, उत्तरमा एउटा सानो किल्ला, पर्खालभित्र र बाहिरका पोखरीहरू(सबै भाँडाको छायामा लुकेका थिए। दिमाराज आफ्नो राजधानी दिमापुरमा सार्न चाहन्थे। दिमासा भाषामा, यस खोलाको नाम दिमाई डिसा थियो, जहाँ

दिमाईको अर्थ एक प्रकारको पात्र र डिसाको अर्थ खोल हो। त्यस समयका दिमासा शासकहरूले एक प्रकारको भाँडोमा पानी सङ्कलन गरे र यसलाई डिमासे भने। कचारी कालमा पानीको अभाव थियो, त्यसैले उनीहरूले खारनाई ताल खोपे, जुन राज्यको लगभग एक सय बावन तालहरू मध्ये एक थियो, र दिमापुर र वरपर करिब बावन तालहरू निर्माण गरे। दिमा राजी कालका एक सय बावन तालहरू मध्ये एउटा थियो। दिमापुर र वरपरका बावन तालहरू मध्ये एउटा दिमराजा खारनाई ताल हो। खारनाई ताल असमको कार्बी आङ्लोडको धनसिरी क्षेत्रअन्तर्गतको सिबनगर दिमासा बहुजन गाउँमा अवस्थित छ। दिमराजा खारनाई ज्ञण्ण बिघाभन्दा बढी फैलिएको छ। पूर्वमा, यसको उत्तरपूर्वी सीमा बीजी रेलवे लाइन र धनसिरी नदीले घेरिएको छ। पश्चिममा, यो उही गाउँ र दिमापुर जाने सडकले घेरिएको छ। दक्षिणमा बीजी रेलवे लाइन र धनसिरी नदी छ। पछि, दिमा डिसा नदी बिस्तारै फराकिलो भयो, यसको दुवै किनारमा शान्त उपत्यका बन्यो, जुन त्यस समयमा कृषि उत्पादकत्वका लागि उपयुक्त थियो। यसरी, यसलाई पछि डोड सिरी भनेर चिनिन्थ्यो। त्यो हो, त्यो स्थान जहाँ शान्त उपत्यकाका किनारहरू अवस्थित छन्। डोडको अर्थ छु वा अवस्थित छु र सिरीको अर्थ शान्तिपूर्ण ठाउँ हो। डोड सिरी पछि धनसिरीमा परिणत भयो। धनसिरी नदी नागाल्यान्ड र असमको दिमा हसाओ जिल्लाको बिचमा अवस्थित दिमाखाराबाट निस्कन्छ। धनसिरी नदी कार्बी आङ्लोड, दिमापुर सहर, गोलाघाट जिल्ला हुँदै उत्तरतर्फ बग्छ र अन्ततः ब्रह्मपुत्र नदीमा मिसिन्छ। लाइसाङ चुचुरामुनि अवस्थित वन्यजन्तुले भरिपूर्ण धनसिरी जङ्गलमा, जोरो नामको जर्मन शेफर्ड कुकुर नागन बाबुतिर दौड्थ्यो। जोरोको खोजी गर्दा नागन बाबुले धनसिरी नदीको किनारमा

इन्टाङ्गीजस्ता धेरै महत्त्वपूर्ण रुखहरू देखे। धनसिरी र कपिली नदीको सङ्गममा क्षरणका कारण मिकिर पाहाडहरू पूर्ण रूपमा पृथक भएका थिए। चिसो बारमा बसेर, नागन बाबुले जर्मनीका नर्सहरू र जर्मनी जान अध्ययन गरिरहेका नर्सिङ विद्यार्थीहरूलाई कुकुर हराएको बताए। अप्रिलमा फसल पर्वको समयमा, वोङ्सा र नेपाका बालबालिका र परिवारहरूले कुकुरको मासुको तरकारी खाए। पार्वतीलाई यो कुरा थाहा थियो। पार्वतीले कसैलाई भनिनन्। नागन बाबुले कुकुरको मासु पनि खाएका थिए। दिमापुरको स्थापना कचारी राजा महामनिफाले गरेको भनिन्छ। अहोम शासक सुहाङमुडले कब्जा नगरेसम्म यो कछारीहरूको राजधानी रह्यो। चिनियाँ मिङ राजवंशले दिमापुर राज्यलाई पवित्र स्थान घोषणा गरेको मानसरोवरबाट वोङ्सा र उनको परिवारले रिपोर्ट गरे। नि पे र वोसाङले आफ्ना सन्तानहरूको नाम आफ्नो नाममा राखे, जस्तै लावाङ पे र शोराङ। दिमापुर पूर्व शासकहरूको सम्मानमा निर्माण गरिएको थियो। यी रहस्यमय मेगालिथिक संरचनाहरूमा च्याउको आकारका गुम्बजहरू समावेश छन्, जुन राक्षसहरूको चेस टुक्राहरू मानिन्छ, र अन्य स्मारकहरू जसले कचारी मानिसहरूको चलन र वास्तुकला भव्यता प्रतिबिम्बित गर्दछ। च्याउको आकारका स्तम्भहरूले सजाइएको यी भग्नावशेषहरू फला भुइँस्ताको अनुष्ठानसँग सम्बन्धित रहेको विश्वास गरिन्छ। धन्य सामाजिक शिक्षाले सेवा प्रदान गर्‍यो। नवारसा टुरका सदस्यहरू, जसले हडकड बजारबाट शाल, बाँसका उत्पादनहरू र आदिवासी गहनाहरू किनेका थिए, उनीहरूले किण्वित बाँसका टुक्राहरू, धुवाँको मासु र माछाबाट बनेका स्थानीय स्वादिष्ट पदार्थहरूको आनन्द लिने अवसर पाएका थिए। सहरका रेस्टुरेन्ट र स्ट्रीट फुड स्टलहरूले नवारसा निभ प्रस्ताव गरे।

